

Sevda Məmmədova

Azərbaycan-Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsinin elmi işçisi

226*1 (16) 2020***Vyetnam ədəbiyyatında müharibə mövzusu**

Vyetnam ədəbiyyatındakı istər nəzm əsərlərində, istərsə də nəsr nümunələrində ortaq olan bir mövzu vardır ki, bu da müharibə mövzudur.

“Cənub ölkəsi” mənasında olan “Vyetnam” sözü bu xalqın yaşadığı məşəqqətli yoldan üzüağ çıxa bilmək əzmkarlığı sayəsində məğrurluq, cəsurluq, azadlıq əzmi, mübarizlik, əzəmət simvoluna çevrilmişdir. Dünya xəritəsində böyük bir yer tutmayan Vyetnam azadlıq eşqi ilə dünyanın diqqətində olan bir ölkə, cəsür insanları olan xalqdır. Həm silah, həm qələmlə imperializmə qarşı döyüşən xalqın ədəbiyyat və həyat yolu ağır mübarizələrdən keçmişdir. Həmin dövrdə müharibə mövzusunda xeyli əsərlər yarandı. Bu əsərlərin bədii dəyərini yüksəldən başlıca amil məhz müəlliflərinin öz doğma vətənini işğal etmiş yadelli işğalçılara qarşı vuruşmaları və gördükləri hadisələri bədiiləşdirərək oxuyuculara çatdırmalarıdır.

Təsadüfi deyildir ki, 1972-ci ildə ölkəmizdə qonaq olan yazıçılardan biri Kxionq Xiu Zunq da inqilab zamanı orduya qoşulan, əvvəldən sona kimi döyüşən, müqavimət hərəkatı bitdikdən sonra Şimali Vyetnamda yaşayan, qələmini şeir yaradıcılığı ilə də sınıyan Vyetnam ədibidir²³¹.

Müharibə mövzusu bu xalqın yaşamına, qanına, canına hopmuş bir gerçəkdir. Savaş gerçəkləri hər bir həyat hadisəsi kimi ədəbiyyata yol açmış, əsərlərin əsas mövzusa çevrilmişdir. Müharibənin yaratdığı fəlakətlər yazıçı və şairlərin qələmində səsküylü ifadələrlə yer almır. Pafosdan, şişirtmədən uzaq xalqın taleyindəki müharibə dərdi sözün, hislərin, pıçılısı ilə anladılır. Vyetnam ədəbiyyatındakı bu xüsusiyyətin

231 Vətənpərvər yazıçılar, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 1972-ci il, 29 iyul, s.8

başlıca səbəbi şairlərin və yazıçıların çoxunun cəbhə bölgəsində olması, əlinə silah alıb vuruşması ilə bağlıdır. Fransız yazıçısı Maleleyn Riffo Vyetnam müharibəsinin iştirakçısı olan yazıçı və şairlərdən bəhs edərək yazır: “1966-cı ilin yay ayının sonunda Hanoya getdim. Bir çox yazıçı və şairlərin cəbhəyə getdiklərinin şahidi oldum. Hamısı heç bir həyəcan olmadan uniformanı əyinlərinə geyinir, əhval-ruhiyyələrini və nəşələrini pozmadan atəşin, odun alovun içinə atılır, həm də ədəbi düşüncələrini şeir, hekayə, təcrübələrini heç axsatmadan. Nə söyləyim, məni heyrləndirmiş, içimə işləmişdi bu mənzərə”.²³²

Se Lan Vienin müharibə mövzusunda yazdığı “Analıq borcu” şeirini o dövrdə Yusif Həsənbəy tərcümə edib. Şeirin maraqlı ifadə forması vardır. Tərcümə sərbəst vəzindədir. Başqa ölkələrin qadınları ilə Vyetnam qadınını, anasını müqayisə edən şair vyetnamlı qadının müharibənin təsiri ilə nə qədər əzab, məşəqqət çəkdiyini belə qələmə alır.

227

1 (16) 2020

Sevda Məmmədova. Vyetnam ədəbiyyatında müharibə mövzusu

Çətindir bizdə analıq borcu
Başqa ölkələrdə analar
Çiçək sevgisini öyrədir balalarına
Bizdə bombalardan qorumağı öyrətmələri gərək
Başqa ölkələrdə analar
Quş səslərinin gözəlliyini,
nəğmələr öyrədirlər uşaqlarına
Bizdə uşaqlarına B-52-ilə F-105-in səsini
Ayırd etməyi öyrətmələri gərək²³³.

1960-cı illərdən etibarən Azərbaycan xalqının Vyetnam xalqı ilə qurulan ədəbi əlaqələri 70-ci illərdə dostluq səfərləri, yazıçı və şairlərin yaradıcılıq görüşləri və əməkdaşlıqları çərçivəsində inkişaf etdi. 1972-ci ildə dörd Vyetnam yazıçısı ölkəmizdə olmuşdur. Nqven Konq Xoan, Kxı-onq Xıu Zunq, Nqyen Xay Çinq, Xıy May 1920-ci illərdə və sonralar ədəbiyyata gəlmiş qabaqcıl dünyagörüşlü yazıçılardır.

Nqven Konq Xoan 1920-ci ildə yaradıcılığa başlayan Vyetnam ədiblərindəndir. O dövrdə qabaqcıl fikirli ziyalılar əsarətdən xilas olmaq yolları arayırdılar. Nqven Konq Xoanın ilk hekayələrinin mövzusu vətənpərvərlik, obrazların mübarizəsi isə inqilabi ideal uğrunda idi. 50 illik yaradıcılığı dövründə 300-dən çox hekayə, bir neçə roman qələmə alan yazıçı Azərbaycanda dostluq səfərində ikən söyləyir: “Bütün Vyetnam yazıçıları kimi mənim də əsas mövzum müharibədir. Məni müharibə dövrünün insanının psixoloji vəziyyəti xüsusilə maraqlandırır. Təzə romanımda Sayqonun bir əsgərini təsvir edirəm. Həmin əsgəri amerikalılar qətl-ölüm silahına çevirərək onda bütün insani cəhətləri məhv etmişlər”²³⁴. Qeyd edək ki, bu müsahibə 1972-ci ilin iyun ayında verilmişdir.

Kxıonq Xıu Zunq inqilab zamanı orduya qoşulan, əvvəldən sona kimi döyüşən, müqavimət hərəkatı bitdikdən sonra Şimali Vyetnamda məskunlaşan, qələmini şeir yaradıcılığı ilə də sınayan ədibdir. Onun şeirlərində işğalçılara nifrət, doğma yerlərə

232 “Vietnam Edebiyatı ve Savaşı”, <https://www.idefix.com/Yazar/viet-thanh-nguyen/s=320801>

233 Ulaş Başar Gezgin, Bir Vyetnam-Amerikan savaşı romanı, 23 avqust, 2017.

234 Vətənpərvər yazıçılar, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 1972, 29 iyul, s.8.

həsərət, Cənubi Vyetnamda Xalq Silahlı Qüvvələrinin qələbələri iftixar hissi ilə ifadəsini tapmışdır. Yazıçı qeyd edir ki, bir çox şeirlərini, xüsusilə, iftixar əhvalı şeirlərini Cənubi Vyetnamda döyüşən oğlundan aldığı məktublarda təsiri ilə yazmışdır. Bu şeirlər “Atanın qələmi və oğlunun silahı” başlığı altında toplanmışdır. Kxiəonq Xiı Zunq yazırdı: “Səhhətim və yaşım imkan vermir ki, mən də oğlumla birlikdə doğma yerlərin azadlığı uğrunda əlisilahlı vuruşum. Lakin mən bu mübarizədə şeirlərimlə iştirak etməyə çalışıram”.²³⁵

Qeyd olunan tarixdə ölkəmizdə səfərdə olan dörd yazıçının hər birinin vətənin azadlığı uğrunda mübarizəsi Vyetnam xalqının milli-mənəvi gücünün mükəmməliyini göstərir. Nquen Xanq Çinqda müqavimət müharibəsinin bir sıra döyüşçüləri kimi 1954-cü il Cenevrə müqaviləsindən sonra Cənubi Vyetnam qayıtmayaraq bədii yaradıcılıqla məşğul olmuşdur. Onun nəsr əsərləri içərisində 1960-cı ildə Cənubi Vyetnamda baş verən xalq üsyanına həsr olunmuş “Diz çökməyəcəyik” adlı roman xüsusi yer tutur. XX əsr Vyetnam ədəbiyyatının digər nümayəndəsi Xiı May yaradıcılığına müqavimət müharibəsi illərində başlamışdır. O da digər yazıçı həmkarları kimi döyüş meydanlarında vətənin müdafiəsinə qalxmışdır. “Son yüksəklik” romanı, “İrəlində cəbhədir” adlı hekayə və oçerklər kitabı yazıçının Amerika müstəmləkəçilərinə qarşı mübarizəsinə həsr olunmuşdur. 1972-ci ildə ölkəmizdə səfərdə olan vyetnamlı yazıçılar milli müqavimət hərəkatının həyat və yaradıcılıqlarında oynadığı roldan bəhs edərkən döyüş hərəkatından, xalqın əzm və iradəsindən maraqlı faktlarla danışmışlar. Xiı May Vyetnam əsgərinin cəngəlliklərdən, dağlardan keçib özü ilə 35 kiloqram surət çantası daşdığı zaman yanında həm də kitab olduğu faktını söyləməsi bu xalqın mübarizə ruhunun mənəvi ucalıqdan qaynaqlandığını qeyd etmiş olur.

Vyetnam yazıçı və şairləri məhz milli mənəviyyatın gücüylə müqavimət hərəkatında qələbə çalmışdır. Mənəviyyatın cilalanmasında bədii ədəbiyyatın rolu isə, şübhəsiz ki, böyükdür.

Qeyd etdik ki, Vyetnam hekayələrinin bədii dəyərini yüksəldən başlıca amil müəlliflərin öz doğma vətəninə işğal etmiş yadelli işğalçılara qarşı vuruşaraq gördükləri hadisələri bədiiləşdirməklə oxuculara çatdırmalarıdır. Yazıçı Nquen Ken də belə yazıçılardandır. Nquen Kenin “Kanın arvadı” novellası və digər nəsr nümunələri fransızcadan tərcümə olunaraq ölkəmizdə dərc edilmişdir. Əsgər Əliyevin tərcümə etdiyi bu əsərdə Vyetnam yazıçıları içində xüsusi yer tutan Nquen Kenin şəxsi təcrübəsi, izlədiyi hadisələr var. Hekayədə müharibə mövzusu öndədir, məzmun etibarilə əsər Vyetnam xalqının milli-mənəvi gücünü əks etdirən hadisələrlə zəngindir. Bu əsərdə müharibədə atası, anası, bacısı, arvadı və digər qohum və yaxınları vəfat edən, yaralı olan insanların düşüncələri, mənəvi gücləri bahasına yaşam mücadilələri əks olunmuşdur. Əsərin müqəddiməsində yer alan əsgər məktubu, burada qələmə alınan sətirlər müharibə şəraitində Vyetnam insanının mənəvi-psixoloji vəziyyətini əks etdirir. “Yeddi il ərzində bəxtim gətirdi. Neçə-neçə odu döyüşlərə atılsam da, heç birində burnum belə qanamadı. Axırncı döyüşdəsə bəxtim gətirmədi. Aldığım yara mənə hərbi xəstəxanaya saldı. Lakin mən sağalıb ayağa duracağam...”²³⁶

Əsərin qəhrəmanı Kanın yazdığı bu sətirlərdə mübariz ruh, inam dolu əhval əks

235 Yenə orada

236 Vətənpərvər yazıçılar, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 1972, 29 iyul, s.4.

olunmuşdur. Əsgər ayağa qalxacağına, Vətəni üçün silaha sarılacağına inanır. Kan toyunun ilk həftəsində yoldaşından ayrılıb cəbhəyə gəlmişdi. Ömür yoldaşı Tuana həsrət olan Kan xəstə yatanda da ruhu Tuanı arayır. Hətta xəstəxanaya gələn əmi-si qızı Damı ömür yoldaşı zənn edir. Gözlərindən qəlpə yarası alan Kandan Dam uzun müddət kim olduğunu gizləyir və özünü Tuan kimi təqdim edir. Çünki bilirdi ki, xanımının onun yanına gəlməsi Kanın vəziyyətini yaxşılaşdırma bilər. Dam uzun müddət, Kanın gözlərindən qəlpə çıxarılan kimi onun yanında qalıb, qulluq edir. Çətin psixoloji-dramatik vəziyyətlərin yaşandığı hekayədə Nquen Ken doğma vətəninə soxulmuş imperialistlərin xalqının tək-cə torpağına deyil, mənəviyyətinə, yaşamağına, psixologiyasına vurduğu zərbələri təsvir etməklə, nəticə etibarilə Vyetnam insanının mənəvi qüdrətinin, basılmaz ruhunun, milli əzmkarlığının obrazını yaratmışdır.

Digər bir Vyetnam yazıçısı To Min Nqye “Müəllimin əli” hekayəsində isə Amerika təcavüzkarları ilə müharibədə sağ əlini itirmiş müəllim Tran Ti Tonun yaşam və fəaliyyətindən bəhs olunur. Yazıçı yaratdığı obrazın vətənpərvər ruhunun qüdrətini fiziki çatışmamazlıqla müqayisədə kiçik göründüyünü, sağ əlini itirdiyi üçün sol əli ilə yazan vyetnamlı müəllimin fədakarlığını, milli təəssübkeşliyini canlandırır. Nquen Kenin əsərində olduğu kimi To Min Nqye də sevgi, məhəbbət hislərini, əsgər ruhunun milli mücadilə hissi ilə köklənməsində qadına sevginin rolunu, qadın sevgisinin möcüzələr yaratdığını önə çəkir. Sağ əlini itirmiş müəllim Tran Ti Tonun yanında, baş ucunda yenə də xanımı var. Ona fiziki və mənəvi Dayaq olan xanımı onun yəni-dən məsləyinə dönməsinə yardımçı olur. Müəllim əlini itirməyinə heyfislənmir, kədərliyi məqam isə xalqına necə xidmət edəcəyidir. To öz-özünə deyir: “Ana dili məktəbli həyatının başlanğıcıdır. Mən uşaqlara doğma dil haqqında əsas anlayışlar verməliyəm, əllərindən tutmalıyam, dəftərlərində xətlər cızmalıyam, hərflərin düzgün yazılışını öyrətməliyəm”.²³⁷ Bu düşüncələri onu öz üzərində çalışmağa sövq edir. O, xəstəxanada yatdığı müddətdə sol əllə yazmağı vərdiş halına çevirməyə başlayır. Hətta onun yanına gələn kiçik Hayı xəstəxana həyatında yazı yazdırmağa çalışır. Bunlar həkimlərin nəzərindən qaçmır. Heyrətini gizlədə bilməyən həkimlər onun milli təəssübkeşliyinə heyran qalmaya bilmirlər. Yazıçı To Min Nqye xalqının milli-mənəvi dəyərlərini hörmətlə qələmə aldığı hekayəni maraqlı sonluqla bitirir. Milli əzmkarlığın nəsil-dən-nəsilə keçməsinə diqqət çəkən yazıçı öz üzərində durmadan çalışan müəllimin fədakarlıqlarının cavabını şagirdiylə dialoqunda verə bilər. Lonq adlı uşaq “Əziz müəllimim, mən bir az böyüyən kimi, xalq ordusuna qoşulacağam və sizin intiqamınızı alacağam”²³⁸ - deyir. Hekayəni fransızcadan Azərbaycan dilinə çevirən İbrahim Hüseynov ana dilimizin bədii imkanlarından məharətlə istifadə edərək obrazların psixoloji vəziyyətlərini, əhval-ruhiyyə, duyğu və hislərini aydın verə bilib, əsəri milli hekayəmiz kimi qəbul edəcəyimiz bir səviyyədə tərcümə edib.

Əsgər Əliyevin Vyetnam ədəbiyyatından, fransızcadan çevirdiyi əsərlər içərisində Men Nqunun “Beşiklər” hekayəsi xüsusi yer tutur. Hekayə 1970-ci ildə “Şərq qapısı” qəzetində çap olunmuşdur. Vyetnam müqavimət hərəkatının beşinci ilində cərəyan edən hadisələrdən bəhs edən yazıçı, müharibənin ən qorxulu məqamına, nəticəsinə toxunur. Yazıçı qələmində müharibədə açmamış solan fidanlar, körpə və uşaqların

²³⁷ Yenə orada s.4.

²³⁸ An DİR. Uşaq, “ Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti, 1967, 13 may.

qətl edilməsi kimi insanlıqdan uzaq bir faciə bədiiləşir. Xəstəliyin, aclığın, şaxtanın körpələri analarının qucağında məhv etməsilə bərabər düşmən zərbəsinə tuş gələn körpələrin acınacaqlı taleyi ürək ağrısıdır. Hekayədə arzu etmədən peşəsinin tələbiylə körpələr üçün tabut düzəldən kor qoca dülgərdən bəhs edilir. “Bu məsum körpələr çığır-bağır salır, onların ürəkləri getdikcə zəif vuraraq, nəhayət, dayanırdı” və yaxud “Bu qış qorxunc çiçək epidemiyası qara bulud tək kəndin üstünü aldı. Ölən uşaqlar o qədər çox idi ki, onları tabutsuz dəfn edirdilər. Qəbiristanlıqda onları dəfn etmək üçün yer qalmamışdı”²³⁹. Hekayədən təqdim etdiyimiz bu hissədə müharibənin insanlıq adına bir cinayət olması bir daha təsdiqlənir. Azərbaycan xalqının başına gətirilən müsibətlər, faciələr, xüsusilə Xocalı soyqırımını gözlərimiz önündə canlanır. Me Nqunun “Beşiklər” hekayəsi müharibə bitdikdən sonra dünyaya çoxlu körpələrin gəlməsi, ruzi və bərəkətlərinin artması kimi hadisələri təsvir etməklə müharibə insanının müharibə dövründə əzmkarlığını önə çəkir. Qətl edilən, müharibənin yaratdığı müxtəlif səbəblərdən ölən uşaqların, körpələrin tabutu əvəzinə, doğulan körpələr üçün beşik düzəldən dülgər obrazı Me Nqunun Vyetnam xalqının işıqlı gələcəyinə, ölkənin inkişafına inamının ifadəsinə çevrilir. “Qoca öz fikirlərinə qapılmış halda gözlərini ömründə görmədiyi günəşə tutaraq düzəldəcəyi beşiyi təsəvvüründə yaradırdı. O, bambuk kollarına gedərək nazık çubuqları kəsməyə başladı. İki gündən sonra balaca beşik hazır idi”²⁴⁰.

Müharibə mövzusunə həsr olunmuş bu hekayələrin süjet xəttində mövzunun tam əhatə və təsvir olunmasına Vyetnam qadını obrazı yardım edir. Bu obraz, məzmunundan asılı olmayaraq, bütün hekayələrdə fədakarlıq, cəfakeşlik, mücadilə simvoluna çevrilir. Vətəninin xilasını üçün düşməne qarşı amansız mübarizədə vyetnamlı kişinin arxasında, yanında yer alan, hər zaman cəfakeşliklə ona dəstək olan ana, bacı, sevgili və digər qadın obrazları var. Bəzi hekayələrdə isə müharibə yad insanları bir-birinə doğmalaşdırır. Əsir və ya itkin düşən qadınları xilas edənlər namus və şərəflə onları azad günlərə çatdırırlar. Vyetnam qadını müharibənin acılarını ömür yoldaşı, ata və qardaşları, yaxın qohumları ilə birgə yaşayır. Ön cəbhəyə getməkdən, kişilərlə çiyin-çiyinə döyüşməkdən çəkinməyən cəsur qadınlar vətənləri üçün canlarını qurban verməyə belə hazırdırlar. Vyetnam jurnalisti V.Xonqun “Tüstü” oçerkində Ke adlı qadının fədakarlığı, cəsurluğu, dözümlü insanın düşüncə və qəlbində acıma hissini azaldıb heyranlıq hissənə çevirir. Səngərdə Xo adlı əsgərə yardım edən Kenin çiyinə nizə sancılır. Düşmən bu nizəylə səngərdə adam olub-olmadığını yoxlayırmış. Hava üçün qoyulmuş dəliklərin birindən sancılan nizə Kenin al qanını axıdır. Elə bu məqamda gənc qız bağırmaq, ahu-zar etmək əvəzinə cəld bir hərəkətlə yaylığını çıxarıb nizənin ucundan qan izini silir, nizəni çəkən işğalçı nizənin ucunda qan izi görmədiyi üçün səngərdə kimsənin olmadığını inanır... Oçerkdə təsvir olunan hadisələri jurnalit Xonq öz gözlərilə görmüş, birbaşa şahidi olmuşdur. Ke adlı qızın cəsurluğu, Xoya yardımını Cənubi Vyetnam xalqının əzmkarlığını və vətənpərvərliyini əks etdirir.

Savaşın bitməsindən uzun illər keçməsinə baxmayaraq, müharibə mövzusu Vyetnam ədəbiyyatındakı aktuallığını, canlılığını hələ də itirməmişdir.

239 An DİR, Uşaq, “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti, 1967, 13 may.

240 Me Nqu, “Beşiklər” hekayəsi, fransızcadan çevirən Əsgər Əliyev, 11 oktyabr, 1970-ci il, s.4.